

WERCHTER

Traject

Deze wandeling is ongeveer **3 km lang**

1.b P.3 *Kapel Onze-Lieve-Vrouw van de scheepstrekkers*

2 P.4 *Voormalige haven: Amerstraat*

3 P.3 *Tweebruggenstraat 16 & 21*

4. P.4 *Onze Lieve Vrouwstraat & scheepstrekkershuizen*

5. P.8 *Werchterplein 25 & 27: huizen van de voormalige brouwersfamilie*

6. P.9 *Werchterplein 35 & 37: overblijfsels van de rijke herbergcultuur van weleer*

7. P.10 *Sint-Jansstraat 15: woning Felix van Roost*

8. P.11-12 *Beverlaak 1: brouwerij*

9. P.13 *Amerstraat 1: elektriciteitscentrale*

10. P.14-15 *Beverlaak 4-16: pakhuizen & pastorie*

11. P.16 *Beverlaak 30-44: arbeidershuizen*

12. P.17 *Woonproject Rochuspark*

13. P.17 *Notabelenwoningen Sint-Jansstraat*

14. P.18 *Sint-Jansstraat 80 & 82: School & schoolmeesterswoning*

15. P.19-20 *Tram*

16. P.20-21 *De Walstraat: parochiezaal De Wal*

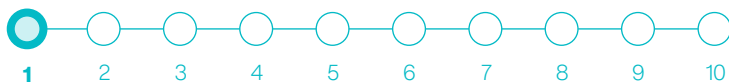
17. P.23 *Walstraat 17-25 & 28*

18. P.23 *Werchterplein 9*

19. P.24 *Sint-Jan-Baptistkerk*

Erfgoedwandeling Werchter

De voorbije jaren werkte IOED WinAr samen met de gemeente Rotselaar aan de inventarisatie van de dorpskern van Werchter. Omdat dit historisch erfgoed nog meer aandacht verdient, werkten de IOED WinAr en de gemeente Rotselaar samen aan een boeiende erfgoedwandeling. De route voert je doorheen de geschiedenis van het dorp. Je wandelt hierbij langs plekken en huizen van divers pluimage die de rijke geschiedenis van het dorp illustreren: scheepstrekkershuisjes, cafés en burgerwoningen. Het gemeentebestuur en IOED WinAr wensen u veel wandelplezier!

1. Start

1.a Inleiding

Tot voor de aanleg van de vaart tussen Leuven en Mechelen in 1750 en de spoorlijn tussen Hasselt en Leuven in 1865 gebeurde het vrachtvervoer in onze streek via de toen nog grillige waterlopen Dijle en Demer. Werchter, gelegen aan deze vaarroutes van Mechelen naar Diest en Leuven, lag hierdoor economisch zeer strategisch. Dit zorgde voor veel tewerkstelling, ook voor de zogenaamde scheeps- of lijntrekkers.

Het trekken van de schepen gebeurde eeuwenlang vanaf de rivieroever; in schipperstermen wordt dit 'jagen' genoemd, vandaar ook het 'jaagpad'. Het trekken of jagen gebeurde wanneer de zeilen niet konden worden gebruikt of wanneer schepen niet met zeilen waren uitgerust.

Het scheepvaartverkeer via Werchter kende rond 1550 zijn grootste bloei. Zo legden bijvoorbeeld in Leuven op het hoogtepunt jaarlijks 670 schepen aan. Meer dan de helft van de inwoners waren in de 16de eeuw toen scheepstrekker, meestal in bijberoep. Het trekken gebeurde op vaste dagen en ze werden opgeroepen via een hoorn. In de jaren dertig van de vorige eeuw voeren de laatste boten op de Demer 🦉.

Zicht op Werchter uit de Album de Croÿ, met vooraan twee scheepstrekkers.

1.b Kapel Onge Lieve Vrouw van de scheepstrekkers

De kapel werd in 1681 gebouwd als dankbetuiging voor de redding van een schip dat op de Dijle was vastgelopen. Pas toen na alle andere goederen een Mariabeeld van boord was, trok het schip terug vlot. Men schreef dit toe aan de kracht van het Mariabeeld waarop het beeld aan Werchter werd geschenken. Daar richtte men er speciaal een kapel voor op. Het beeld werd lange tijd aanbeden voor de genezing van oogziekten en voor de bescherming van de schepen en hun trekkers. Jaarlijks droegen de scheepstrekkers het beeld in de processie door de gemeente. ✿

*Oude postkaart met zicht op de kademuur en trappen ter hoogte van het handelspand Van Langendonck voor de vernieling van 1914
– Bron: archief Bernard van Roosendaal.*

2. Voormalige haven: Amerstraat

et transport over water is altijd erg belangrijk geweest. De schepen meerden aan in Werchter, aan de “*amer*”. “*Amer*” is etymologisch verwant met ‘aanmeren’ en betekent dus ‘*aanlegplaats*’. Meteen begrijp je ook de naam ‘Amerstraat’. Logischerwijze vestigden zich hierrond handelszaken die bij de ligging aan het water gebaat waren. ✨

3. Tweebruggenstraat 16 & 21

In de 18de eeuw lag brouwerij 'Den Bonten Os' tussen de Dijle, de Amerstraat en de Onze-Lieve-Vrouwstraat. In 1775 kocht Gielis Van Langendonck deze gebouwen en zijn zoon Antoon stichtte hier in 1800 een speerijenhandel. De zoon van Antoon verhuisde de handel naar de overzijde van de straat op de plaats van het huidige gebouw, Tweebruggenstraat 21. Begin de 20ste eeuw werd de winkel door Jozef Van Langendonck uitgebreid met ijzerwaren. Bruno Van Langendonck bracht na 1945 in het handelspand grote veranderingen aan en focuste zich van dan af enkel nog op raam-en-deurbeslag. In 2013 verhuisde het bedrijf naar Tremelo. De familie Van Langendonck was ook politiek actief, één van hen werd burgemeester en bouwde de jongensschool in de Sint-Jansstraat. »

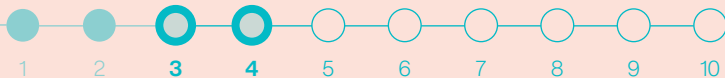
Oorlogsschade huis Van Langendonck en zagerij Wouters in mei 1940.

» Het pand van de overbuur (nr. 16) was eerst een maalderij en nadien een zagerij. Beide bedrijven waren in eigendom van de familie Wouters. Na de vernieling in 1914 werden zowel de zagerij Wouters als het handelspannd Van Langendonck heropgebouwd. De zagerij werd een typische interbellum burgerwoning met bovenaan in de tuitgevel een gevelsteen met het jaartal “1921”. Deze bleef bewaard tot op heden. Verderop in de wandeling komen nog panden voor met de vermelding van dit jaartal. Het is een verwijzing dat de panden werden vernield tijdens de Eerste Wereldoorlog en heropgebouwd. Het pand van Van Langendonck werd heropgebouwd in een traditionele stijl maar brandde tijdens de tweede Wereldoorlog opnieuw af. Ditmaal kreeg het gebouw een voorgevel in late Art Deco-stijl, de zogenaamde “pakketbootstijl”, toepasselijk hier aan de waterkant. Dit gebouw staat er nog steeds. ✨

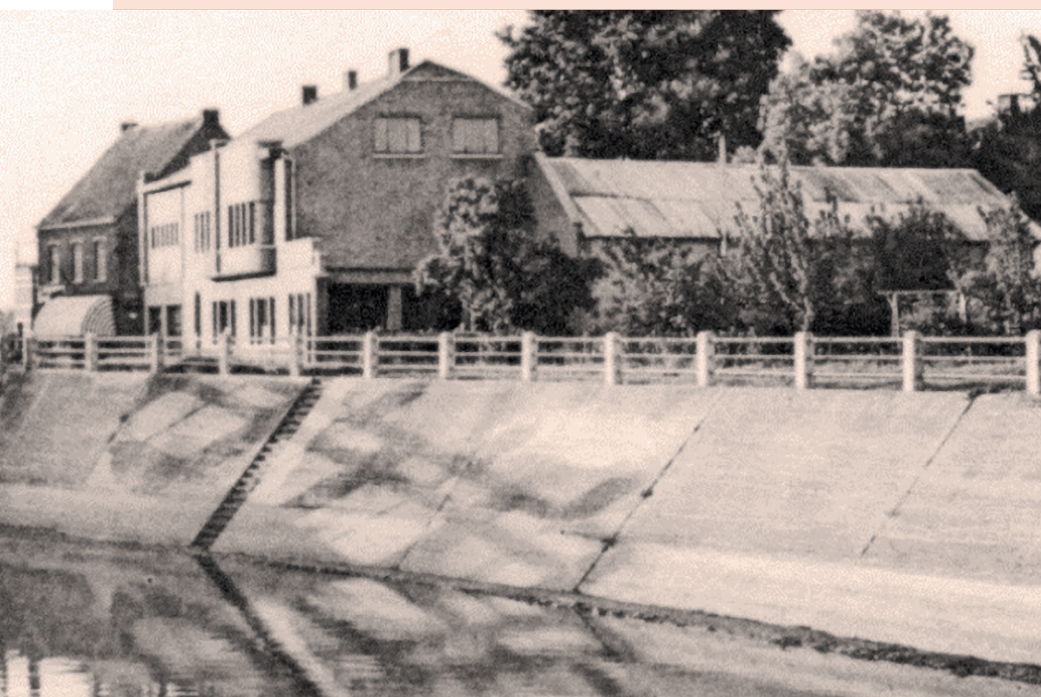
Deze postkaart toont de situatie aan de Tweebruggenstraat in 1959. Het gebouw naast Van Langendonck is het later gesloopte café 'In Rome'. Er waren zoals de straatnaam zegt twee bruggen: één voor het gewone verkeer en één voor de tram (metalen ophaalbrug).

4. Onze Lieve Vrouwstraat & scheepstrekkershuizen

it ensemble van arbeidershuizen aan het begin van de Onze-Lieve-Vrouwstraat staat in de volksmond gekend als “*de scheepstrekkerswoningen*”. De site heeft nog de typische indeling met de woningen vooraan en een schuur, een moestuin en een bakoven aan de tuinzijde. In de linkse woning zijn nog de oorspronkelijke ramen, luiken en muurankers bewaard. De scheepstrekkers woonden hier dichtbij de aanlegplaats en konden zo gemakkelijk en snel naar het werk. ✿

5. Werchterplein 25 & 27: huizen van de voormalige brouwersfamilie

Deze woningen behoorden toe aan leden van de brouwersfamilie Van Roost, die naast hun brouwerij Jack-Op ook politieke functies uitoefenden. Verschillende onder hen werden burgemeester. In nr. 25 op dit plein woonde Victoire Van Roost, in nr. 27 de “*kleine*” Felix Van Roost. De gebouwen illustreren de rijkdom en de macht van de familie en zijn opvallend groter dan de andere bebouwing op het plein. Over de geschiedenis van de familie en brouwerij Jack-Op lees je verderop meer. 🌸

Op deze oude foto zien we de graven van de gesneuvelden tijdens de Eerste Wereldoorlog op het kerkhof – huidige Werchterplein in 1927. Op de achtergrond zijn beide huizen goed zichtbaar. Uiterlijk is er sindsdien weinig veranderd aan beide huizen.

6. Werchterplein 35 & 37: overblijfsels van de rijke herbergcultuur van weleer

In 1755 waren er in Groot-Werchter twintig herbergiers. Het is moeilijk te bepalen hoeveel cafés er in Werchter in een bepaalde periode geweest zijn, maar auteur Herman Voets spreekt in zijn boek over de Jack-Op dat het er in een tijdspanne van 150 jaar een 70-tal moeten geweest zijn. Dit maakte dat er in het centrum bijna om de twee huizen een café aanwezig was. De herbergier hield de herberg meestal in bijberoep open waarbij de gebouwen stelselmatig eigendom werden van de brouwerij Jack-Op. Als huurders van de brouwerij moesten de bewoners er verplicht café in houden. Meestal was het de vrouw die het gelag uitbaatte.

De huidige cafés getuigen nog van deze rijke herbergcultuur: nr. 37 dateert uit 1686 (jaartal weergegeven door muurankers) en nr. 35 stamt uit 1685, aangegeven in een gevelsteen. Wat verderop, in de Sint-Jansstraat nr. 42 ligt ook nog een oude herberg, het voormalige café “den blok”. ✿

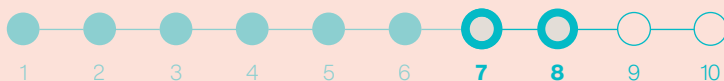

Postkaart met zicht op de woning van Felix van Roost.

7. Sint-Jansstraat 15: woning Felix van Roost

e Sint-Jansstraat is de centrale toegangsweg van Werchter. Hier bouwden in de 19de en 20ste eeuw de notabelen van de gemeente hun woning. In 1895 kocht de stichtende brouwerijdirecteur Felix Van Roost het huis op nummer 15, de voormalige woning van de lokale dokter (woning gebouwd in 1864). Dit was een hele stap hogerop de sociale ladder: vanuit de brouwerijboerderij op de hoek van de Beverlaak naar een notablenwoning naast de kerk. Nadien woonde zijn zoon Armand er (1877-1941) tot aan zijn dood. Later bouwde de brouwersfamilie zelf aanzienlijke huizen, zoals nr. 26 ook gekend als “*het klein kasteeltje*”. 🌸

8. Beverlaak 1: brouwerij

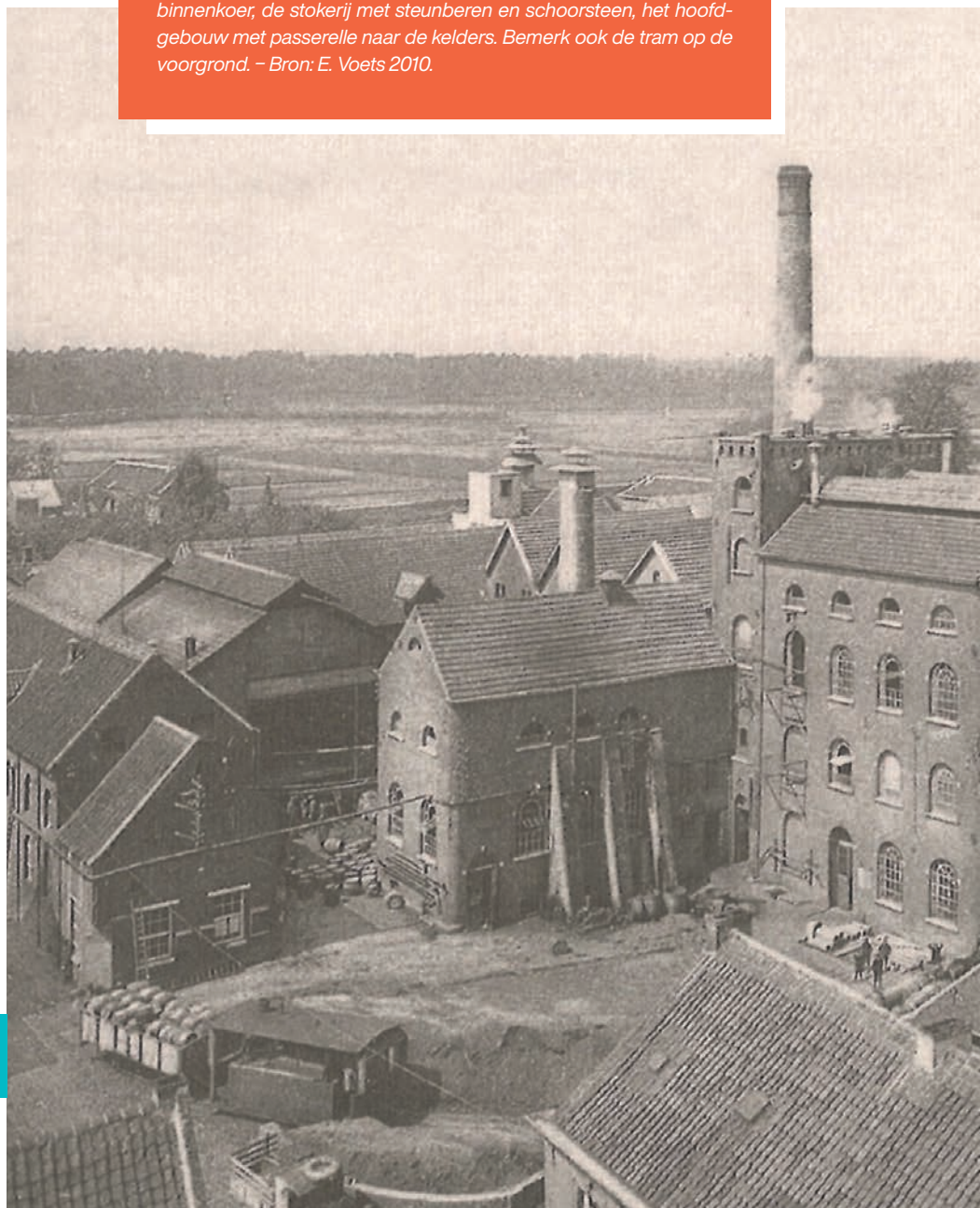

oor het gewone volk was bier in de middeleeuwen de gebruikelijke drank. Het was veiliger dan water, omdat het water vaak vervuild was, terwijl bier bij de bereiding gekookt en gefilterd werd. Bovendien was bier voedzaam.

Rond 1596-1598 was er al een brouwerij te Werchter gevestigd aan de Dijlebrug. Het nodige water werd via een grote zwaaiarm rechtstreeks 'geput' uit de Dijle. In 1687 waren er te Werchter voor 215 gezinnen zeven brouwerijen.

Vanaf 1852 verdwenen de vele kleine brouwerijen door een nieuwe brouwwet die het brouwen op industriële schaal bevorderde. De snelgroeijende brouwerij van Felix Van Roost concurreerde zo iedereen weg. Brouwerij 'De Palmboom' werd een feit in 1868. Na WO I verbeterde de kwaliteit van het Jack-Op bier en steeg de productie gevoelig. In 1934 werd de naam van de brouwerij gewijzigd in 'Jack-Op', naar het bekende bier. Geleidelijk breidde de brouwerij verder uit. Het lichtbruine bier dat er werd gebrouwen, op basis van geuze, viel nationaal in de smaak en werd hét Leuvense studentenbier bij uitstek. Werchter was een favoriete uitstap voor vele studenten. In 1953 ging de brouwerij failliet en werd het overgenomen, doch in 1965 stopte men met brouwen en in 1970 sloten de gebouwen definitief hun deuren. De brouwerij werd recent gerenoveerd en omgevormd tot moderne loften. 🍺

Overzichtsfoto van de brouwerij in de jaren 1920-30: van links naar rechts, de gebouwen langs de Tweebruggenstraat, de overdekte binnenkoer, de stokerij met steunberen en schoorsteen, het hoofdgebouw met passerelle naar de kelders. Bemerkt ook de tram op de voorgrond. – Bron: E. Voets 2010.

9. Amerstraat 1: elektriciteitscentrale

In de beginperiode deed dit gebouw dienst als elektriciteitscentrale waar 110V gelijkspanning werd geproduceerd voor de brouwerij. De bewoners konden hier aan verlaagd tarief ook beroep op doen. Dit was echter van korte duur wegens niet winstgevend. Na 1925 werd het gebouw een smidse en een remise. Ook de eetzaal werd er in ondergebracht. Momenteel bevinden zich in het gebouw de polyvalente zalen Jack-Op en het Rock Werchter museum. 🍁

10. Beverlaak 4-16: pakhuizen & pastorie

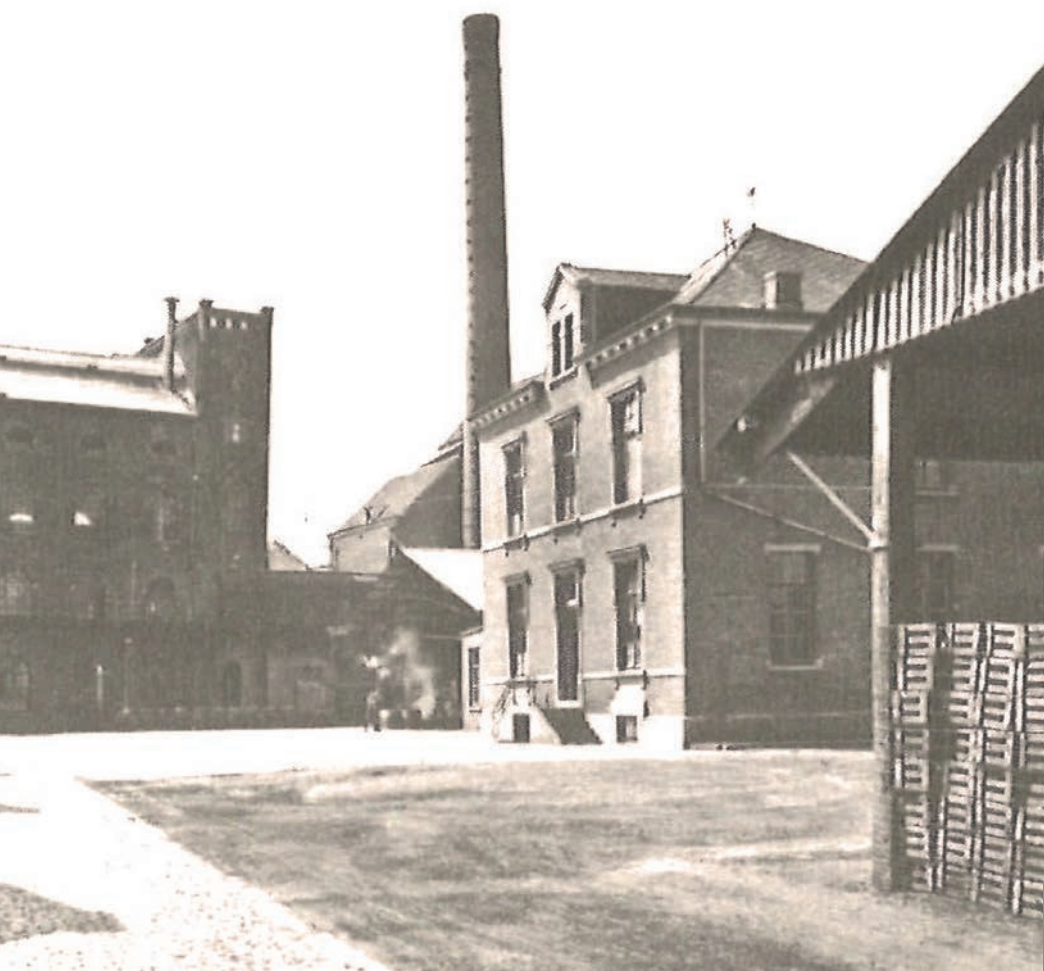

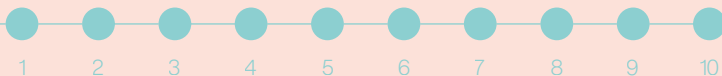
aarmate de omzet van de brouwerij steeg, groeide ook de nood voor bijkomende stockageplaats vooral om de lambiek te laten rijpen. Daarom werden de zogenaamde 'kelders' geleidelijk aan gebouwd. In 1907 waren er vijf kelders, in 1912 acht kelders om uiteindelijk te resulteren in elf naast elkaar liggende kelders/opslagplaatsen.

Ook de "nieuwe", voormalige pastorie aan de overzijde van de kelders werd in 1926 ingepalmd door de brouwerij. De pastorie werd gebouwd in 1871 en vergroot in 1882. In WO I werd het gebouw beschadigd en opnieuw opgebouwd. Na aankoop door de brouwerij kwamen er burelen. De brouwerij bouwde als compensatie een nieuwe pastorie aan het Werchterplein (de plek van het huidige OCMW). ✿

Deze oude foto van de Beverlaak richting het centrum toont de situatie van de kelders, brouwerij en vroegere pastorij wanneer ze nog in gebruik zijn door de brouwerij. – Bron E. Voets 2010.

11. Beverlaak 30-44: arbeidershuizen

eze rij van arbeiderswoningen uit het interbellum werd oorspronkelijk gebouwd door de brouwerij voor de huisvesting van haar arbeiders. Dit gebeurde in de 19de en begin 20ste eeuw courant. Beluiken in de steden en de mijncities zijn andere voorbeelden waarbij een industrieel woningen bouwde voor zijn arbeiders. De huidige rij woningen is niet meer zo goed herkenbaar als geheel door de verschillende verbouwingen. Bij een van de woningen is er een bakhuis aanwezig, net als bij de scheepstrekkerwoningen. ✿

Postkaart van de woning Bellemi, de huidige academie op Sint-Jansstraat 85.

12. Woonproject Rochuspark

Tijdens een vooronderzoek aan de Sint-Jansstraat (woonproject 'Rochuspark') werden de sporen aangetroffen van prehistorische kortstondige bewoning. De vondst van enkele verbrande vuurstenen doet een haardplaats vermoeden, de vondst van kleine afslag-schrabbers de bewerking van dierenhuiden. Deze voorwerpen worden in het mesolithicum gedateerd (ca. 9.500 tot 7.000 jaar geleden).

Tijdens de opgraving werden ook sporen uit de middeleeuwen aangetroffen. Opvallend is dat ze centraal binnen een grachtstructuur werden aangetroffen, dewelke wordt toegeschreven aan een motte. Een motte is een soort torenvormige versterking, gebouwd op een door de mens aangelegde aarden heuvel. Deze motte moet dan in relatie gezien worden met een vroegere kerk en een nederzetting. Mogelijk heeft ook hier de strategische ligging van Werchter in het valleilandschap hier iets mee te maken. ✨

13. Notabelenwoningen Sint-Jansstraat

Aan deze straat liggen verder nog een aantal andere imposante woningen zoals het burgerhuis op nr. 26 en 28, de huidige academie op huisnummer 85, de voormalige woning "Bellemi". Wat verder, op nummer 98, staat een grote sobere Art Deco villa en op nummer 102 een eclectisch Art Deco villa genaamd 'Mijn rust'. ✨

14. Sint-Jansstraat 80 & 82: School & schoolmeesterswoning

De toen nog zelfstandige gemeente Werchter besloot in 1921 onder burgemeester J. Van Langendonck (familie van het handelspand aan de Tweebruggenstraat) een nieuwe jongensschool te bouwen. Het duurde nog tot eind 1929 voor de school klaar was. De school telde zes leerkrachten voor zes klaslokalen. Het schoolgebouw is samen met de directeurswoning aan de rechterzijde, uitgevoerd in een neo-Vlaamse renaissancestijl. Van de 17de tot de 19de eeuw was het schoolmeesterschap in Werchter vooral in handen van de familie Bols. De bekende Jan Bols, schrijver, taalkundige en priester, was een telg van deze familie. Zijn buste staat in de voortuin van de huidige school. 🌸

Zicht op de wissel aan de zijde van het rondpunt.

De oude trambrug voor WO I aan de Tweebruggenstraat.

15. Tram

Vanaf 1901 reed er een tram vanuit Brussel over Haacht, Werchter en Betekom naar Aarschot. In het begin werd deze tram aangedreven door stoom – omwille van de gebruikte kolen werd deze “de zwarte tram” genoemd –, later werd hij aangedreven door een dieselmotor.

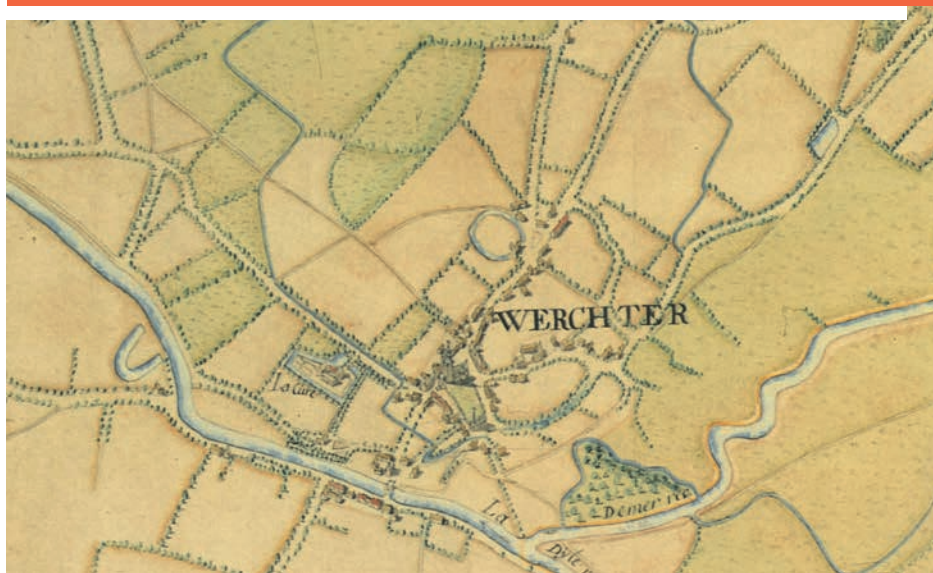
De brouwerij, melkerij en zagerij in Werchter kenden dankzij deze tramlijn hun hoogdagen. De tram, komende vanuit Haacht, reed over de Dijlebrug, de huidige voetgangersbrug, naar het centrum van Werchter. Op het einde van de Sint-Jansstraat was er een wissel. Tijdens WO I liet de bezetter deze tramlijn afbreken maar in 1920 werd de lijn opnieuw aangelegd en plechtig heropend. Vanaf 1953 werd begonnen met de afbraak om in 1962 voorgoed te verdwijnen.

In het huidige straatbeeld is van deze tramlijn weinig terug te vinden. De wissel in de Sint-Janstraat is nu als openbare parking ingericht en heeft zijn naam aan het dichtstbijzijnde café gegeven. In de Tweebruggenstraat zijn er nog sporen zichtbaar in het wegdek en op de hoek van de Sint-Jansstraat met de Jan Bolstraat is nog een hoeksteen bewaard met de initialen van de buurtspoorwegen (CFV of *Chemins de Fer Vicinaux*). ✿

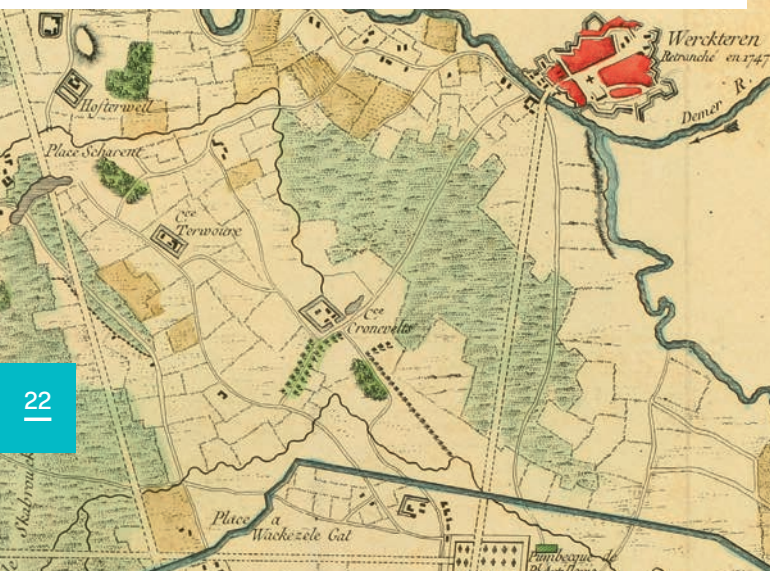
16. De Walstraat: parochiezaal De Wal

Het stratenpatroon van Werchter is doorheen de eeuwen weinig veranderd. Zo komt het huidige patroon nog volledig overeen met zoals dit op de wandkaarten van het hertogdom Aarschot (1759-1775) te zien is. De Walstraat had toen ook al het typisch gekarteld verloop. Meer dan waarschijnlijk gaat dit verloop terug op een verdedigingsstructuur die uit de Oostenrijkse successieoorlog dateert (1740-1748). De kaart van de Marechal de Saxe (1747) toont de verdedigingsgracht en omwalling rond Werchter. De omwalling ligt exact ter hoogte van de huidige walstraat en verklaart dus waarschijnlijk zowel de naam als het verloop er van. »

De weergave van Werchter op de wandkaarten van het hertogdom Aarschot – 1775 – Bron: Van Ermen 1989, Rotselaar snede 6.

Kaart van maarschalk de Saxe uit 1747 met de bastions rond Werchter, zie vooral de specifieke vorm ter hoogte van de Walstraat.

DROITE

*Du camp de Malines
pris par l'Infanterie
de l'Armée du Roi
le 28. May 1747.*

lorsque l'Armée des Alliés
vint-Camper entre les deux Nethes
sa droite à Lier sa gauche à
l'hauteur d'Hylteghem.
Pour servir à l'histoire du Marechal
Comte de Saxe.

17. Walstraat 17-25 e 28

e huizen 17-28 zijn een reeks arbeiderswoningen uit het *interbellum* gelijkaardig aan die in de Beverlaak. De schuur op nr. 28 geeft een goed beeld van de voormalige kleinschalige hoeves uit de 19de eeuw in Werchter. 🌿

18. Werchterplein 9

eze dorpswoning werd vernield in 1914 en terug opgebouwd in 1922. Het pand getuigt zo van het oorlogsleed in Werchter tijdens WO I en de heropbouw die nadien volgde. In de gevel zit een cartouche verwerkt met de volgende tekst '*Dit huis werd opgericht 1914-1922*'. Andere heropgebouwde panden mét cartouche of gevelsteen bevinden zich in de Sint-Jansstraat nr. 70 en aan de Tweebruggenstraat 16, de reeds vermelde voormalige zagerij. 🌿

19. Sint-Jan-Baptistkerk

e kerk vormt samen met het huidige Werchterplein de kern van het historische Werchter. Het koor is het oudste deel en dateert van 1439. Deze is net als de transeptarmen (*korte armen van de kruisvorm*) en de eerste helft van de toren opgetrokken in jizerzandsteen. De toren dateert van de 16e eeuw maar werd in 1666 aanzienlijk verhoogd (*witte natuursteen*). Het portaal en de vensters van de toren werden toen ook aangepast. Aan het begin van de Eerste Wereldoorlog brand de kerk volledig uit en wordt gerestaureerd in 1924. In het interieur is het oudste element de romaanse doopvont, dit dateert waarschijnlijk uit de 12de eeuw. Ten zuiden van de kerk bevindt zich het Werchterplein. Hier bevond zich eeuwenlang het kerkhof tot dit in de jaren 1950 werd verplaatst naar de huidige locatie. Ten zuiden van het kerkhof bevond zich een Mariakapel. Deze is begin 19de eeuw verdwenen en bevond zich ongeveer ter hoogte van het huidige nieuwe rusthuis. ✿

De afgebrande Sint-Jan-Baptistkerk

win2r

■
In samenwerking met
■

**OPEN
MONU
MENTEN**

RTSLR
ROTSELAAR

VLAAMS-
BRABANT**

